

A magyar egyház reneszánsza . . . ?

1. Az Egyház szétzúzása: 1946—1964

Ahhoz, hogy a magyar egyház jelenét megérthessük, vissza kell pillantanunk az elmúlt negyven év történetére. A kommunista hatalomátvétel az 1940-es évek végén szinte teljesen megbénította az egyház tevékenységét (ugyanígy a protestáns egyházakét is, akik a lakosság egyharmadát alkották a kétharmad katolikussal szemben). Gyakorlatilag csupán az istentiszteletek végzése és a szentségek kiszolgáltatása folytatódhatott. Az egyházat a templomépületek gettójába szorították vissza, a keresztény hitet kizárták a közéletből, se nyilvánosan megvallani, se nyilvánosan gyakorolni nem lehetett, főleg bizonyos társadalmi rangon felül és azoknak, akik foglalkozásuknál, végzettségüknél fogva nagyobb hatással voltak a nyilvánosságra (a pedagógusok, vezető beosztásúak még a hetvenes években is csak titokban mehettek templomba). 1946-ban feloszlatták a katolikus egyesületeket (1500 működött ekkor az országban), 1948-ban államosították az iskolákat és a többi egyházi intézményt (kórházak, árvaházak, szociális és nevelőotthonok), 1950-ban feloszlatták a szerzetesrendeket (60 szerzet 12 000 szerzetessel), 1949-ben Mindszenty József bíboros, esztergomi érseket, 1951-ben Grösz József kalocsai érseket börtönözték be. A püspökök többsége tevékenységében akadályoztatva, házi őrizetben volt, az egyházmegegyéket az állam által kiválasztott vikárius generálisok kormányozták.

A totalitárius diktatúra megbénította az egyházak működését, de mindent elkövetett azért is, hogy a keresztény hitet is kiölje az emberekből. Elvben fakultatívvá tették az iskolákban a hitoktatást, a gyakorlatban megfélemlítéssel és adminisztratív intézkedésekkel lehetetlenné tették azt. A pártállam hivatalos világnézetként fogadta el a marxizmus—leninizmust, ennek oktatását kötelezővé tették minden egyetemen, s legalábbis a vezető értelmiségőtől elvárták, hogy marxistának vallja magát. Sajátos ideológiai érvekkel próbálták igazolni a vallás elhalásának elméletét, de azokat az erőszakos lépéseket is, amelyekkel siettették a keresztény hit kipusztulását.

1. A vallás ópium, káros a társadalom fejlődése szempontjából, tehát a haladás és a boldogabb jövő érdekében meg kell szüntetni.

2. Az egyházak a régi társadalmi rend szolgálatában állnak: az osztályellenséghez tartoznak, amelyet a proletárdiktatúrának le kell győznie a hatalomért folyó harcban.

3. Mivel a gazdasági-társadalmi alap megváltozásával automatikusan megváltozik a felépítmény is, a szocializmus, majd a kommunizmus felépítésével a vallás önmagától ki fog halni néhány éven, legfőljebb évtizeden belül. (Az 1950-es egyezmény megkötésekor húszesztendőös „utóéletet” jósoltak az egyházaknak.)

4. A szocialista állam maga gondoskodik alattvalóinak boldogságáról. Főlölegesek, sőt károsak az egyéni, társadalmi kezdeményezések, így az egyház szociális intézményei is, hiszen a „burzsoá” klerikális ideológiát terjesztik.

5. A jövő szocialista-kommunista társadalmának embere az új „szocialista embertípus”. A társadalomtudományok, s vele a nevelés a pártállam ideológiai monopóliumához tartoznak, az egyházat ki kell szorítani a nevelésből, távol kell tartani az ifjúsággal foglalkozástól, a közélettől, a közvélemény-formálástól. A marxista indoktrináció nem tűrheti meg az egyház evangelizáló, misszionáló tevékenységét.

A nyílt diktatúrával szemben a vezetőitől, intézményeitől megfosztott egyháznak lehetetlen volt fellépnie. A plébániákon végezte a hívek lelki gondozását az állam által biztosított szűkös keretek között. Az iskolából kiszorult hitoktatás pótlására a templomokban kezdtek hittanórákat tartani, s ebből, folytonos korlátozásokkal és nehézségekkel küszködve, de lassan kialakították a plébániai hitoktatás rendszerét. Mivel az engedélyezett, hivatalos egyházi élet igen szűkös keretek közé szorult vissza, az ötvenes években megszülettek az első kisközösségek: kolostorukból elűzött szerzetesek, a pasztorációtól eltiltott papok, elkötelezett laikusok részvételével. E közösségek tagjai folytonos veszélyek között edződtek meg: számolniuk kellett avval, hogy „szervezkedés”, „államellenes összeesküvés”, „izgatás” vádjával bármikor letartóztathatják őket, s ténylegesen több ezren megjárták a börtönöket. (Az utolsó letartóztatási hullám 1961-ben volt, de még 1971-ben is több papot és világi vezetőt letartóztattak az ifjúsági pasztoráció miatt.) Abban az időben tehát, amikor a bázisközösség szó még ismeretlen volt a világegyházban, Magyarországon már megindult a „lakáskereszténység”, a kisközösségek szerveződése.

2. A kis lépések politikája: 1964—1967

1964-ben a magyar kormány — elsőként a kelet-európai országok közül — úgynevezett részleges megállapodást írt alá a Szentszékkal. Ez lehetővé tette Róma számára, hogy betöltse a megüresedett püspöki székeket, s így teljessé tegye az egyházkormányzatot, de a jelöltek személyét csak a kormányzat előzetes jóváhagyásával választhatta ki. Ennek fejében viszont elismerte a magyar kormányt, s tudomásul vette, hogy az egyház csupán az 1950-es egyezmény keretei között működhet. A Kádár-kormány szövetségi politikát hirdetett, s kiterjesztette az egyházakra is: meghívást kaptak a szocializmus építésére. („Politikai szövetségesek, bár ideológiai ellenfelek vagyunk”; hangzott a jelszó.) Ettől kezdve az egyház és az állam közti viszony emlegetése kötelezővé vált. A jogokért síkraszállni, a kormányzatot bírálni, nagyobb tevékenységi területet követelni nem lehetett a szövetségi politika íratlan, de szigorúan betartott és betartatott játékszabályai szerint. Az egyház és az állam között deklarált jó viszony legitímálta a kormányzatot, s a demokrácia, a szabadság látszatát kelthette a külföld szemében. Ennek fejében a kormányzat apró engedményeket tett az egyháznak. A kiindulási alap azonban mindig a véglegesnek és változtathatatatlannak deklarált 1950-es „egyezmény” volt, amely gyakorlatilag megsemmisítette az egyház tevékenységét. Az engedmények így alkalmasak voltak arra, hogy mindig újra hangoztatni lehessen, milyen jóindulatú az állam az egyház iránt, viszont olyan lassú ütemben követték egymást, és olyan jelentéktelenek voltak, hogy az egyház valódi feléledésétől nem kellett félni. A közép-európai történelemben jól ismert II. József (1780—1790) egyházpolitikája, és az ő szellemét követő jozefinizmus. A kormányzat — az általa felállított Állami Egyházügyi Hivatalon keresztül — ilyen jozefinista módszerekkel, a paternalista jóindulat látszatával tartotta rövid pórázon az egyház vezetőit, s szoros ellenőrzése alatt a vallási életnek szinte minden megnyilvánulását.

Ezt az időszakot Lékai László bíboros, esztergomi érsek (1976—1986) által meghirdetett kis lépések politikája jellemzi leginkább. VI. Pál pápa kérésére Mindszenty József bíboros 1971-ben elhagyta a budapesti amerikai nagykövetséget, ahol 1956 novemberében menedéjogot kért, és külföldre távozott, majd, szintén a pápa kérésére 1973-ban lemondott érseki tisztségéről. A pápa — a kormánnyal folytatott tárgyalások után — Lékai Lászlót nevezte ki utódjául 1974-ben. Sokan joggal örültek annak, hogy a magyar egyház kiszabadul a zsákutcából, s ha kis lépésekkel is, de megindulhat egy szabadabb fejlődés útján. Mások viszont az ötvenes években üldöztetést vállaltak elárulásának, megalkuvásnak bélyegezték ezt a lépést. Az 1964-es egyezmény évforduló-

ján még 1989 szeptemberében is feltették ezt a kérdést Casaroli bíborosnak, aki a Szentsek követségében annak idején a tárgyalásokat vezette. A nyolcvanas évek elejére azonban egyre többen bírálták a Lékai László által meghirdetett „kis lépések politikáját”, gyorsabb ütemet, nagyobb lépéseket sürgetve. Mindenki érezte azonban, hogy lényeges változásra addig nem számíthatunk, amíg lényegében változatlanok az 1950-ben kijelölt keretek. Azt pedig Miklós Imre, az ÁEH-nak 1957-óta vezető beosztású alkalmazottja, 1961 óta pedig elnöke ismételten kijelentette, hogy minden tárgyalás és eredmény csak az 1950-es egyezmények alapján képzelhető el.

A hetvenes évektől kezdve megindultak a gazdasági reformok, oldottabb lett a politikai légkör. Először óvatosabban, sok zökkenővel, visszahúzással, de megindult a magyar valóság feltárása. „Történelem alulnézetben”, „Magyarország felfedezése”, s hasonló címmel jelentek meg szociográfiai tanulmányok, az ifjúsági bűnözésről, az alkoholizmusról, a társadalmi beilleszkedési zavarokról. Ezek a kutatások sokáig még súlyos nehézségekbe ütköztek, a feltárt eredmények publikálása pedig gyakorlatilag lehetetlen volt egészen a hetvenes évekig. Ehhez a sorhoz csatlakoztak a valóságfeltáró, jelenünket és múltunkat faggató dokumentumfilmek, főleg az elmúlt két esztendőben. A hiteles diagnózis pedig mindig az első lépést jelenti a hatékony terápia elé.

3. Az egyházi élet éledezése a hetvenes évektől

Ebben az időszakban, az általános társadalmi változások következtében illetve azokkal párhuzamosan, nagyobb cselekvési lehetőséget kaptak az egyházak is. Sok küzdelem árán, de a hetvenes évek végére előbb megtörtént, majd megengedetté lett a nyolcvanas évek elejére a fiatalokkal való foglalkozás az egyház keretein belül. Megerősödhetett a plébániákon kialakított hitoktatási rendszer. A szorosan vett oktatás kiegészült a neveléshez elengedhetetlen csoportfoglalkozásokkal, közösségi rendezvényekkel. Új formaként kerültek bevezetésre a kirándulások, táborozások, lelkigyakorlatok, ifjúsági találkozók.

Ezekben az években lassan elmosódhatott a határ a „hivatalos” egyház, a „kereten kívül működő papság” és a „földalatti egyház”, a kisközösségi egyház, a „kereten kívüliek” között. A hetvenes évek végére már gyakorlatilag mindazok hivatalosan vállalhattak lelkipásztori munkát, akiket korábban ettől szerzetes-voltuk vagy az ifjúsági munkában való részvételük miatt eltiltottak. A plébániákon (sajnos csaknem kizárólag a nagyvárosokban) egyre több helyen szerveződtek ifjúsági csoportok, s a hetvenes évek második felétől az ifjúsági találkozók lehetőséget teremtettek a kiscsoportok tagjainak egymással való megismerkedésre.

E találkozók több száz, sokszor több ezer fiatal vonzanak egész napos találkozókra. A hatóságok eleinte akadályozták, nehezítették e találkozók szervezését, egyes letiltásokra is sor került, de 1980-ban polgárjogot nyertek az egyre szaporodó lelkigyakorlatokkal együtt.

Erre az időre esik a megújulási mozgalmak megjelenése hazánkban. Részben az ifjúsági pasztorációban aktív lelkipásztorok, részben a kisközösségekben elkötelezett keresztények figyeltek fel ezekre a külföldi mozgalmakra. Egymás után ismertté lett hazánkban a Focolare, a Neokatekumenátus, a Marriage Ancounter, a Foi et Lumiere (Jean Vanier lelkiségével), növekvő vonzást gyakorolt a fiatalokra a Taizéi Közösség, megerősödött a két legnagyobb hazai eredetű kisközösségi mozgalom, a Regnum Marianum és a Bulányi György szervezte Bokor mozgalom is. E mozgalmak sok fiatalot aktivizáltak, tettek elkötelezett, áldozatos, mások és az egyház szolgálatában komoly feladatokat is vállaló keresztényé. Több százra tehető azonban a mozgalmakhoz nem tartozó, hanem egyházközösségi, de papi irányítás alatt álló, valamint a teljesen önálló, de keresztény szellemű egyéb kisközösségek száma is.

Fejlődésük, megerősödésük nem volt mentes a feszültségektől, s a bonyolult politikai helyzet miatt nemcsak azok a konfliktusok jelentkeztek, amelyeket szinte minden európai országban megtalálhatunk: annak veszélye ugyanis, hogy eltávolodnak a hierarchiától. Az „egyház és az állam közti jó viszony” jegyében a kormányzat ekkor már nem avatkozott be közvetlenül, rendőri úton a kisközösségek életébe, nyomást és ellenőrzést, kényszert a hivatalos egyházi elöljárókon, az állami jóváhagyással kinevezett püspökökön keresztül gyakorolt az egyház életére. Mivel azonban mindez többnyire titokban, a háttérben történt, e beavatkozásra történelmi bizonyítékot legfőjebb tanúk megszólaltatásával, a szenvedő alanyok meghallgatásával kaphatunk. 1989-ben azonban, az ÁEH megszüntetésével kapcsolatban már hivatalos fórumokon is elhangzott, hogy a kormányzat semmilyen módon nem kíván korlátozó jelleggel, paternalista módon beavatkozni a különböző kinevezésekbe, az egyház belső életébe, pasztorációs munkájába. Ezek a megnyilatkozások közvetve mind azt ismerik el, hogy az ilyen beavatkozás mindeddig fennállt. Sokáig igyekeztek például megakadályozni ifjúsági lelkigyakorlatok tartását. Hozzájárultak viszont ahhoz, hogy egy lelkigyakorlatos ház épüljön (30 férőhellyel) — a hétmillió tagot számláló katolikus egyház számára —, amelyben legalább egymillió gyakorló, valóban az egyházhoz tartozó keresztény él.

A kisközösségi mozgalmak közül a legradikálisabb a Bulányi-féle Bokor közösség volt, akik 1979-től magukévá tették a szolgálatmegtagadás lelkiismereti kötelességét, s ezzel szembekerültek a magyar törvényekkel.

A püspöki kar, élén Lékai bíborossal, ekkor kényszerült arra, hogy engedelmességre, tehát a kötelező fegyveres szolgálat elvállalására buzdítsa a híveket. A Bokor közösség tagjai egyre élesebben bírálták a püspöki kart, megalkuvással vádolva őket. A pápa is állást foglalt a kérdésben, megjegyezve, hogy egyre szélsőségesebb nézeteket vallanak.

A magyar püspökökhöz írt levelében hangsúlyozta a kisközösségek fontosságát, és a zsinat után megújuló egyházban betöltött nélkülözhetetlen szerepüket — s ez alig burkolt figyelmeztetést tartalmazott a püspöki karnak. Másfelől viszont leszögezte azt is, hogy a kisközösségeknek a hierarchiával együtt kell működniük.

A megújulási mozgalmak, kisközösségek 1989 februárjában konferenciát tartottak, amelyen a püspöki kar csaknem teljes számban részt vett. Ma már minden remény megvan arra, hogy elkötelezettségükkel, lelkesedésükkel maradéktalanul belekapcsolódhatnak az egyház vérkeringésébe, s kialakulhat a hasznos összhang a kisközösségek és az egyházközségek, illetőleg a hierarchia között. (A Bokor közösség helyzete sajnos még mindig nem tisztázódott, bár időközben — 1989 nyarától a kormányzat bevezette az alternatív katonai szolgálat lehetőségét. Teljes rehabilitációt követel magának a hierarchiától. Időközben pedig — főleg az ekkleziológiában — valóban olyan nézetek fogalmazódtak meg körükben, amelyek a katolikus tanfőhivatal állásfoglalásával ellentétesek. (Ratzinger bíboros egy „adhaesio fidei”-ben foglalta össze azokat a II. Vatikáni Zsinat által megfogalmazott, illetve a magisterium által hirdetett tételeket, amelyeknek nyilvános elfogadását várja a csoport vezetőjétől. E hitvallás aláírása azonban mai napig várat magára.)

Az egyház belső élete megélenkült a hetvenes évektől — a legtöbb templomban a zsinat szerint kialakították a liturgikus belső teret, a külföldi könyvek, teológiai folyóiratok már szabadon beérkeztek az országba, lehetővé vált a rendszeres kapcsolat a világegyházzal, újra lehetett szervezni az egyházközségi életet, egyre több esetben adtak engedélyt új templomok építésére is (szigorú korlátozásokkal ugyan — templomtornyot építeni például a legutóbbi időkig tilos volt!), fellendült az ifjúsági pasztoráció. Mindeme biztató jelek ellenére a keresztény élet igazi lendülete azonban igen kevés helyen volt megtalálható: elsősorban a kisközösségi mozgalmakban, és néhány jól szervezett, jól működő egyházközségben. Az elnyomás éveiben a fő cél a túlélés, a megmaradt intézmények és a pasztoráció átmentése volt. Megrendült azonban a keresztényeknek, a laikusoknak, a papoknak és a püspököknek az egymásba vetett bizalma. A buzgó lelkipásztorok is inkább parti-

zánként, egyéni akciójukként végezték munkájukat. A kölcsönös bizalmatlanság és gyanakvás persze nemcsak a keresztény élet benső dinamikáját csökkentette, hanem annak külső hitelét is. Az egyes egyházmegyék s így az egész magyar egyház vezetése is ötletszerűen, a lehetőségek adta kényszerpályákon történt, igazi lelkipásztori koncepció, távlati tervezés, közös összefogás nélkül. Azért is történhetett ez így, mert hiányoztak azok a központi intézmények, intézményrendszerek, az a struktúra, amelyek az egységes, összefogott, közös munkát papok, püspökök s a lelkipásztori munkába bevont világiak között lehetővé tették volna. (A világiak bevonása a mai napig alig kezdődött meg.) Végül hiányoztak azok a szerzetesrendek is, amelyek az egyház története során annyiszor a lelki-szellemi élet forrásai voltak.

Kimondhatjuk, hogy a nyolcvanas évek elejére — a marxista indoktrináció, külső korlátozások és az egyház belső elgyöngülése következtében az egyház a társadalom nagy ismeretlenje lett. Ez a tény azonban előnyökkel is járt: a nyolcvanas évek elejétől váratlanul föllendült az érdeklődés a vallás, elsősorban a kereszténység iránt, főleg a fiatalok körében. A marxizmusban, kommunizmusban, politikai ígéretekben és gazdasági reformokban csalódott emberek a kereszténységet érezték egyedül hitelesnek, s nagy várakozással és bizalommal fordultak feléje. (A Gallup Intézet 1989-ben végzett felmérése szerint az emberek bizalma elsősorban a sajtó, tömegkommunikáció által biztosított nyilvánosság felé fodul, második helyen viszont az egyházak érdemelték ki a legtöbb ember bizalmát!) Sajátos helyzet állt így elő. A kereszténység helyzete Európaszerte megváltozott az elmúlt évtizedekben: a mai szekularizált társadalmakban az egyház közéleti jelentősége erősen csökkent. Hazánkban viszont, ahol az egyházat erőszakosan fosztották meg közéleti befolyásától, s az embereket hatalmi eszközökkel tartották távol a kereszténységtől, igen sokan — nem hívők is — az egyháztól várják a nemzet megmentését. A nem hívőket, tehát a társadalom jó részét, s talán magát a kormányzatot is — elsősorban pragmatikus szempontok vezetik: vállalja el az egyház (újból) a szociális gondoskodást. (Jelenleg mintegy 30 ezerre becsülik a hajléktalanok számát, háromezerre a nyomor által közvetlenül sújtottakét, félmillióra a létminimum alatt élőkét a tízmilliós magyarságban!) Ezenkívül pedig vállalja magára a nemzetnevelés ügyét, hiszen a korrupció, főleg a fiatalkorú bűnözés, az öngyilkosság, az alkoholizmus, a drogdependencia már társadalmi betegségként pusztítja nemzetünket. De lépten-nyomon kiütöközik a neveletlenség és műveletlenség, a gazdasági élet, az egészségügy, a nemzeti kultúra területén is.

4. A fordulat éve: 1988—1989

Az elmúlt másfél év során Magyarország joggal került Európa, sőt a világ figyelmének középpontjába. Olyan radikális és gyors ütemű, sőt egyre gyorsuló változási folyamat indult el a társadalomban, amelyre ritkán akad példa egy-egy nemzet életében.

A kormányzat alapvető kérdésekben elhatárolta magát elődeitől, és teljesen új kapcsolatot keresett az egyházakkal, a „szabad egyház a szabad államban” elve alapján.

Beismerte többek között, hogy:

— Hiba volt a vallásoktatás száműzése az iskolákból, hiszen a keresztény kultúra ismerete — vallási meggyőződéstől függetlenül — hozzátartozik az európaisághoz.

— Hiba volt az egyházi iskolák államosítása, hiszen a magyar közoktatásügy egyik legértékesebb támaszát pusztította el — ennek következtében neveletlenebb, műveletlenebb, képzetlenebb nemzedékek nőttek fel.

— Hiba volt az egyház szociális intézményeinek megszüntetése, hiszen igen nagy terhet vettek le a társadalom válláról, s olyan humánus gondoskodást tudtak biztosítani, amelyre az állami fenntartású intézményekben a fizetett alkalmazottak nem képesek.

— Hiba volt, hogy a kereszténységet hamis és káros ideológiának nyilvánították, és erőszakos eszközökkel is megpróbálták kiirtani. Evvel megbénították az egyházakat, s megakadályozták abban, hogy értékeik hirdetésével hozzájáruljanak a tisztább, erkölcsi értékeken nyugvó nemzeti közvéleményhez. Hiszen a keresztény értékrendszer tartalmazza a humánus értékeket is, a keresztény erkölcs a humánus emberi életet készíti elő.

Az egyházak ma nyilvánosan meghívást kaptak arra, hogy vegyenek részt a nemzeti újjászűlésben, egy tisztább, erkölcsösebb, igazabb, tehát boldogabb magyar jövő építésében.

Hogy ez nemcsak szónoki deklaráció, hanem a valódi cselekvés lehetőségének megteremtése, azt számos intézkedés bizonyítja, amely az egyházak valódi szabadságát kívánja visszaadni és biztosítani.

1988 őszén visszavontak egy sor olyan intézkedést, amely az egyházi tevékenységeket korlátozta, illetve bürokratikus engedélyekhez kötötte. Megszűnt az összes számszerű korlátozás (numerus clausus), a püspöki körlevelek cenzúrája, az egyházi kinevezésekbe történő állami beavatkozás.

— Miklós Imre, az ÁEH elnöke ugyan ismételten úgy nyilatkozott, hogy az egyház és az állam viszonya rendezett, nincs szükség új korszakra, alapvető reformokra, csak tovább kell haladnunk az eddig jól bevált úton. Az osztársadalmi folyamatok, s a magán a kommunista párton belül megindult reformtörekvések azonban egyre inkább túlhaladták nézeteit, sőt, magát az ÁEH-t az ellenzék követelése nyomán 1989. június 30-i hatállyal megszüntették, jogutód nélkül. A kormányzat kinyilvánította: nem kíván semmilyen korlátozást és ellenőrzést, csupán azokat a szabályozásokat, amelyek minden jogállamban természetesen és szükségesek.

— 1988 második felében bejelentették, hogy új vallásügyi törvényt kell alkotni. Ennek előkészítésével akkor az ÁEH-t bízták meg. Mivel az ÁEH időközben megszűnt, az Igazságügyminisztérium vette át ezt a feladatot, s készítette el a törvénytervezetet, amely a terv szerint ez évben a parlament elé került. Az ellenzék soraiban több kétely fölmerült: Vajon az új törvény valóban teljes körű szabadságot biztosít-e az egyházaknak? Szükség van-e egyáltalán törvényre, nem volna-e jobb a garanciákat biztosítani a vallás szabad gyakorlásához? A rossz emlékü ÁEH intézményét nem mentik-e át a sietve létrehozott új Vallásügyi Titkárságba, amely a Minisztertanács mellett működik? A sokéves keserű tapasztalatok jogossá tehetik a gyanakvást. Talán mégis bízhatunk benne, hogy az egyházak nemcsak a korábbi évekhez képest juthatnak nagyobb szabadsághoz, hanem valóban teljes szabadságot garantálnak működésük számára.

— 1989 augusztusában törvényerejű rendelettel megengedték a szerzetesrendek működését, hatálytalanítva az 1950-es törvényt, amely feloszlásukat elrendelte. Az elmúlt hónapok során egyre több szerzetesrend kezdte újra működését, illetve került ki az illegalitásból, vagy pedig küldi haza külföldön élő, magyar származású tagjait. Meglepően nagy az érdeklődés a fiatalok között a szerzetek iránt: a paphiánnyal küzdő magyar egyházban egyre több fiatal kéri felvételét az újonnan alakuló szerzetekbe. Mindez persze óriási belső átrendeződést is kíván, hiszen sok szerzetes az elmúlt évtizedekben egyházmegyes papként működött. Össze kell hangolni az egyházmegyei és a szerzetek által végzett pasztorációt. Gondot jelent az is, hogy 1950-ben minden szerzetházat államosítottak, működésük alapfeltétele pedig az, hogy legalább egy olyan házat kapjanak vissza az államtól, ahol megkezdhetik közös életüket.

Az elmúlt évek során megindult a II. világháború utáni magyar történelem újrafelfedezése, a politikai érdekektől korábban meghamisított történelemírás revíziója. Ebben legjelentősebb lépés az ötvenes évek sztálinizmusának elítélése, s vele az 1956-os forradalom újraértékelése volt. Ennek alapján került sor Nagy Imrének és társainak rehabilitására. Természetesen vetődött fel annak az igénye, hogy rehabilitálni kell azo-

kat az egyházi személyeket, keresztényeket is, akik szintén koncepciók pereknek estek ádozatul. A legismertebb köztük Mindszenty József bíboros.

Az egyház előtt látszólag korlátlan lehetőségek nyíltak meg, óriási várakozás övezi a kereszténységet. Ma a legnagyobb kérdés az, hogy az erejében meggyöngyült, intézményeitől megfosztott negyven évig csupán a túlélésre berendezkedett, a rabság kötöttségeihez, de kényelméhez is hozzászokott, az önálló, kreatív tervezésről, gondolkodásról, kezdeményezésekről paternalista gyámkodással leszoktatott egyház hogyan képes megfelelni ezeknek a várakozásoknak, élni a szabadságával, az újonnan megnyílt lehetőségekkel?

5. Az egyház új korszak küszöbén?

Egyetlen cikk keretében lehetetlen volna arra vállalkozni, hogy az egyházra váró feladatokot akár csak vázlatosan is felsoroljuk. Sürgős szükség van azonban helyzetünk, lehetőségeink és feladataink újragondolására, egy, az egész országot átfogó lelkipásztori terv elkészítésére. Ez csak összefogással, a papság és a hívek széles körű bevonásával képzelhető el. Legtermészetesebb formája az egyházmegyei zsinat lehetne, s majd a megfelelő előkészítéssel lefolytatott helyi zsinatokat követhetné az egész magyar egyház nemzeti zsinata. Mindez persze hosszú éveket vesz igénybe.

A zsinati folyamat megindulása azonban nem csupán a végeredmény, egy okos lelkipásztori stratégia kidolgozása szempontjából volna fontos, hanem közös felelősségvállalásra ösztönözné az egyház minden tagját a püspökségektől az egyházközségekig és a kisközségekig. Fontos eszköze lehet tehát annak, hogy az egyház valóban közösséggé legyen, igazi communio szülessék minden egyházközségen belül, a különböző emberek és csoportosulások között, de ez a communio fogja össze a különböző egyházközségeket és püspökségeket is. Az egyház communio jellegének valódi megélése természetesen hatékonyabbá tehetné a közös munkát is, a pasztoráció és a szociális gondoskodás minden területén.

Az egyháznak meg kell találnia a helyét a pluralista felépítésű, a szabadságjogokra épülő új társadalomban. Nem követelheti vissza magának a régi hatalmat, nem törekedhet arra, hogy most ő legyen paternalista módon gyámkodó a kormányzat, a társadalom vagy a közélet fölött. A keresztények egyénileg és közösségükben, az egyház pedig mint intézmény évtizedeken át el volt zárva a társadalmi nyilvánosságtól, a közélettől. A keresztényekben föl kell támadnia a társadalmi felelősségnek, s evangéliumi küldetés tudattal szerepet kell vállalniuk egy igazságosabb, humánusabb társadalmi élet felépítésében. Az ehhez szükséges lelkületet, módszereket azonban most kell megtanulni híveinknek és papjainknak egyaránt.

Ebben az új helyzetben kiemelt helyet kell kapnia az egyház missziós küldetésének. Az évtizedeken át az istentiszteletek gettójába bezárt magyar egyház elszokott attól, hogy a más gondolkodásúak számára is hitelt érdemlően hirdesse az evangéliumot, az igehirdetésnek a mai médiák által (sajtó, rádió, televízió stb.) biztosított eszközeivel. A keresztények kisebbségben vannak a magyar társadalomban, s ezt a kisebbségi szerepet hitük erejében bízva, sértődöttség nélkül kell vállalniuk. Át kell éreznük krisztusi küldetésüket, és vállalniuk azt a felelősséget, hogy rájuk is van bízva a nemzet élete, a közélet tisztasága, az igazi szabadság, az emberi jogok biztosítása, hiszen minden egyes kereszténynek a maga területén felelősséget kell vállalnia környezetéért, embertársaiért.

A missziós küldetés jegyében alapvetően újra kell szervezni a hit átadásának módszereit és kereteit. A megkeresztelt gyermekeknek csupán töredék része (alig egy hetede) jut el elsődülőzshöz, vállalja kamasz- illetve felnőtt fejjel is a keresztény életet, s ezeknek is csak kis része az, aki valóban elkötelezett módon akar az egyházban, az

egyházért és az egyházal keresztény életet élni, valamely egyházi közösség élő és tevékeny tagjaként. Ennek a felelősségnek tudatában kell formálódnia a keresztény családotknak, de ki kell alakítani azokat a pasztorációs módszereket, amelyekkel a csak nevéükben keresztény fiatalokat el lehet vezetni életük keresztény alakításához.

A társadalom jelentős része (a hatvan év alattiak többsége) a kereszténységről igen keveset tud, műveltségéből hiányzik a kereszténység, holott az szervesen hozzátartozik az európai hagyományokhoz. Európaiságunk megköveteli, hogy az iskolákban, egyetemeken nyíljon lehetőség a vallásokkal, közelebbről a kereszténységgel kapcsolatos alapvető információk megszerzésére. A vallási ismeretek oktatása az európai műveltségességéhez tartozik hozzá, tehát nem az egyházak, vallások térítési akciója.

Igen sokan az egyháztól várják a fiatalok nevelésének, az alapvető etikai értékeknek a megismertetését és kellő motívumokkal való elfogadtatásának megoldását. Szem elől tévesztik az egyház lényegét, akik csupán valamiféle erkölcsöszt látnak benne — a keresztény ember erkölcsi magatartása, cselekvésrendszere az Istenhez fűződő szeretetkapcsolatának következménye. Mégsem térhetünk ki az ifjúság nevelésének nemzeti feladata elől.

A nevelés feladata persze számtalan gyakorlati kérdést vet föl: Nyissanak a szerzetesrendek újra iskolákat? Alakuljanak keresztény pedagógusokból álló önálló katolikus iskolák? A keresztény pedagógusok tanítsanak továbbra is állami iskolákban, de merjék a gyakorlatban is megvallani hitüket? Valószínű, hogy egyik megoldást sem volna szabad kizárólagosan alkalmazni a többiek rovására, itt is egészséges, de összehangolt pluralizmusnak kellene kialakulnia.

Óriási feladat várna az egyházra a szociális gondoskodás területén. Az állami szociális hálózat töredék részét sem tudja ellátni a feladatoknak: működnek ugyan szociális otthonok, de a gondozás nélkül maradt tehetetlen öregek, betegek száma ijesztően nő. Van ugyan néhány otthon a hajléktalanok számára, de többségükről nem történik gondoskodás. A testi és szellemi fogyatékosok ellátása is alig megoldott, a menhelyeken élő állami gondozottak szinte predestináltak arra, hogy felnőttként önállósulva bűnözővé legyenek. Az alkoholistákkal, drogosokkal, fiatalkorú bűnözőkkel gyakorlatilag senki nem törődik javító-nevelő célzattal. — Mit tud elvállalni ebből az egyház? Vagy inkább: mit tudnak elvállalni ebből a keresztények, az egyházközségek, az újonnan vagy újra alakuló szerzetesrendek? — Nem is statisztikailag kimutatható eredmények volnának itt a legfontosabbak, hanem az a felismerés, új lelkület, hogy mindnyájan felelősek vagyunk testvéreinkért: hittestvéreinkért, de a nem hívókért is, elsősorban a szükségét szenvedőkért.

Kairooz, kegyelmi idő ez a magyar egyház számára. Vajon „kihasználjuk-e az alkalmas időt”, s helyesen, egész szívvel, odaadóan válaszolunk-e a hívásra? A történelem és a mindenható Isten egyaránt számon fogja tőlünk kérni, mit tettünk meg abból, ami ma megtehetővé vált.